

УДК 342.9

КАСАЦІЙНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД ЯК СУБ'ЄКТ НОРМОТВОРЕННЯ

Журавльов А.В., здобувач
Запорізький національний університет

Досліджено питання створення судових прецедентів вищими судовими інстанціями із забезпеченням загальнообов'язкового характеру цих прецедентів для судів та для державних органів і посадових осіб, а також питання відносної зв'язаності вищих судових інстанцій своїми власними рішеннями. Проаналізовано повноваження Касаційного адміністративного суду в системі суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин через законодавчо закріплені завдання та функції.

Ключові слова: прецедент, адміністративний процес, суд касаційної інстанції, судова практика.

Исследован вопрос создания судебных прецедентов высшими судебными инстанциями с обеспечением общеобязательного характера этих прецедентов для судов и для государственных органов, должностных лиц, а также вопрос относительной связанности высших судебных инстанций своими собственными решениями. Проанализированы полномочия Кассационного административного суда в системе субъектов административно-процессуальных правоотношений через законодательно закреплённые задачи и функции.

Ключевые слова: прецедент, административный процесс, суд кассационной инстанции, судебная практика.

Zhuravliov A.V. THE CASSATION ADMINISTRATIVE COURT AS A SUBJECT OF LAW-MAKING

The question of creating judicial precedents highest judicial authorities to ensure compulsory nature for courts and for public bodies, officials persons, as well as the relative relatedness of the highest judicial authorities their own decisions. Analyzed the powers of the Cassation Court in the administrative system of the subjects of the administrative-procedural relations through legislation set out the tasks and functions.

Key words: precedent, administrative proceedings, appeal court, judicial practice.

Необхідність забезпечення пріоритету прав і свобод особи в судочинстві, створення механізмів їх реалізації обумовили зростання ролі суду як незалежного та неупередженого державного органу, що має здійснювати функцію правосуддя, забезпечувати дотримання законності та справедливості в судочинстві.

У контексті судової реформи, практичної реалізації принципів верховенства права та забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежного і неупередженого судом задля забезпечення засад рівності кожної людини перед законом формування прецедентного права та ролі судового прецеденту як джерела права України стало б дієвим механізмом вирішення численних колізій та прогалин у законодавстві.

Роль судового прецеденту як джерела права та механізму забезпечення єдності судової практики досліджувалась у роботах Р. Гери, Г. Кельзена, А. Дрішлюка, Д. Кириллюка, Н. Коваленко, Р. Куйбіди, В. Мідзяновської, Т. Лесюка, Л. Луць, Б. Малишева, Б. Пошви, С. Шевчука, М. Algero, J.R. Bentham, G. Gilmore, O. Hathaway, K. Knight, E. Maltz, S. Lindquest, K. Llewellyn, A. Markel, E. Re, F. Schauer, G. Slapper, L. Ponoroff та багатьох інших дослідників.

Розглядаючи можливість використання судового прецеденту в Україні, слід врахувати, що в юридичній науці ведуться дискусії щодо питань:

1) чи можливе використання судового прецеденту як джерела права в українській правовій системі;

2) чи властиві сучасному українському суду разом із правозастосовними функціями також і правотворчі;

3) чи не підміняє він при цьому й не дублює законодавчі органи або робить і те й інше одночасно.

Оскільки судовий прецедент є продуктом судової діяльності, необхідно розкрити питання, які стосуються особливостей здійснення судом правотворчої функції.

Проведення судово-правової реформи поставило перед Україною завдання щодо закріплення статусу суду як справді незалежного та неупередженого державного органу, що забезпечує дотримання законності та справедливості. Одним із вірогідних шляхів досягнення цього є можливість набуття певними рішеннями вищих судів прецедентного характеру.

Метою судової реформи 2015–2020 років є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки.

Судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного та справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права.

Так, нова судова система, запроваджена ухваленням змін до Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», передбачає реформатування судів касаційної інстанції.

Венеційська комісія неодноразово – закликала – українську владу спростити – си-

стему – судів і відмовитися від чотирьох – рівнів у ній [11].

Спочатку буде створено єдиний суд касаційної інстанції для загальних судів – Верховний Суд. Ці суди мають розпочати роботу якнайшвидше (упродовж року після внесення відповідних змін до Конституції). Після цього мають припинити роботу чинні суди найвищого рівня.

Нові суди формуватимуться поетапно, починаючи з вищого рівня. Цей процес можна закінчити за три роки. Після початку роботи нових судів повноваження інших судів мають бути припинені у зв'язку з повною реорганізацією судової системи.

З приводу запровадження нової структури судів своє занепокоєння висловила Європейська асоціація адміністративних суддів. А Вищий адміністративний суд України навіть звернувся до Президента України з проханням застосувати надане йому Конституцією України право вето щодо ухваленого Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. (лист ВАСУ від 09.06.2016 р.) [1].

Систему суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин становлять суди (адміністративні суди і Верховний суд України), особи, які беруть участь у справі, інші учасники процесу. Адміністративні суди як спеціально створені органи для захисту прав та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин здійснюють спеціальну діяльність, обумовлену їх статусом, та мають власну ієрархічну структуру, яку на цей час очолює Вищий адміністративний суд України, а надалі це буде касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду України.

Місце Касаційного адміністративного суду в системі суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин визначається колом передбачених законом завдань і функцій, способи реалізації яких відображено у його повноваженнях:

1) є вищим органом судової влади у системі адміністративних судів, діяльність якого з відправлення правосуддя характеризується інстанційністю (розглядає справи як суд першої, апеляційної та касаційної інстанції);

2) наділений виключною підсудністю окремих категорій справ (справи про оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; про оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму; про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності);

3) судові рішення ВАС України за наслідками розгляду окремих категорій справ є остаточними й не можуть бути оскаржені (прийняті в порядку апеляційного провадження; у справі щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів чи всеукраїнського референдуму; у справі про дострокове припинення повноважень народного депутата України);

4) ВАС України наділений виключними повноваженнями щодо забезпечення єдності судової практики (вивчення, узагальнення, аналіз судової статистики, методична допомога та надання рекомендаційних роз'яснень судам нижчого рівня з питань застосування законодавства) [2].

Відповідно до ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV предметом адміністративно-судового захисту є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів владних повноважень.

Завданням Вищого адміністративного суду України як суб'єкта адміністративно-процесуальних правовідносин є здійснення правосуддя в адміністративних справах для захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів здійснення владних управлінських функцій на засадах верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий суд та поваги до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Згідно зі ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV справа адміністративної юрисдикції – переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова особа чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

Функції ВАС України – це основні взаємопов'язані напрями його діяльності, які реалізуються з метою виконання завдань адміністративного судочинства. ВАС України як суб'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин наділений процесуальними (вирішення адміністративної справи, судового контролю) та непроцесуальними функціями (забезпечення єдності судової практики). Повноваження ВАС України як суб'єкта адміністративно-процесуальних правовідносин – це закріплені нормами КАС України та зумовлені предметом відання права та обов'язки суду, спрямовані на виконання конкретних процесуальних дій та прийняття відповідних процесуальних рішень в адміністративній справі. Усі права й обов'язки суду, що передбачені КАС України, є процесуальними, оскільки можуть бути реалізовані лише в межах адміністративного судочинства. Обов'язки ВАС України, що впливають із його функцій як органу державної влади, також є процесуальними обов'язками щодо осіб, які беруть участь у процесі. Вони відповідають не лише праву держави, що зобов'язує суд виконати свої функції шляхом здійснення певних дій, а й правам учасників процесу. Без належного їх виконання неможливо реалізувати процесуальні права.

Удосконалення правозабезпечувальної діяльності ВАС України пов'язане насамперед із питаннями гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд і формування єдиної практики адміністративного судочинства. Гарантією реалізації права на справедливий судовий розгляд є принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду зміст якого репрезентує основне призначення ВАС України та відображає напрями його процесуальної діяльності [4].

ВАС України, будучи вищим спеціалізованим судом із розгляду адміністративних справ, наділений правороз'яснювальною функцією, реалізація якої спрямована на забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві України (із загальної кількості інформаційних листів ВАС України, розісланих судам нижчих інстанцій у 2016–2013 роках, половина містить роз'яснення процесуального характеру) [5].

Згідно з Аналітичним оглядом стану здійснення адміністративного судочинства, у першому півріччі 2016 року Вищого адміністративного суду України розглянуто справ усіх категорій – 77 332, із них: справи зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України – 5 837 (7,5%); справи зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері економіки – 5 711 (7%); справи зі спорів з приводу забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування – 7 617 (10%); справи зі спорів з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства – 18 639 (24%); справи зі спорів з приводу реалізації публічної фінансової політики – 5 005 (6,4%); справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики – 21 371 (27,6%); справи зі спорів з приводу забезпечення юстиції – 3 634 (5%); справи зі спорів з відносин публічної служби – 6 029 (8%); справи інших категорій – 3 489 (4,5%) [5].

Адміністративні спори здебільшого пов'язані з тим, що держава є щодо фізичної чи юридичної особи не рівноправною стороною в договорі, а носієм суверенної влади, який може наказувати або забороняти вчиняти певні дії, надавати дозвіл на певну діяльність чи, навпаки, скасувати раніше наданий дозвіл.

Оскільки головним завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, то адміністративний суд, незважаючи на зумовлені приватними інтересами вимоги позивача, також захищає ще й публічний інтерес, природа якого закладена законодавством України, що визначає правовий статус суб'єктів владних повноважень. Як приклад наведемо судові спори щодо скасування рішень місцевих адміністрацій, наказів Державної податкової адміністрації, визнання незаконними постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від

21.09.2015 р. у справі №826/16447/15 про визнання незаконною та скасування Постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 237, у якій приватний інтерес полягав у вимогах позивачів (громадян І.Д. Мензак та Н.С. Лісоветченко) сплачувати за спожитий газ на рівні зі споживачами, які не мають лічильників. Публічний інтерес цього рішення полягає в скасуванні зміни норм споживання природного газу населенням у разі відсутності газових лічильників, якими вдвічі зменшено наведені норми споживання природного газу населенням.

Постановою Вищого адміністративного суду України від 30.09.2016 р. у справі № К/800/8077/16 ухвалено рішення задовольнити позов власника транспортного засобу марки LAND ROVER, моделі RANGE ROVER, загальний легковий універсал-В, номер кузова HOMEP_1, об'єм двигуна 4949, рік випуску 2013 про визнання протиправним і скасувати податкове повідомлення-рішення № 4154-17 від 11.06.2015 р. про донарахування особі транспортного податку в 2015 році. Вирішуючи питання щодо приватного інтересу, суд виніс рішення, яким фактично задовольнив публічний інтерес щодо відсутності підстав оподаткування транспортним податком у 2015 році [6].

У сфері адміністративного права виникають спори, у яких громадянин протистоїть державі, і рішення цих судів повинно сприяти тому, щоб діяльність державних органів відповідала Основному закону держави та вимогам інших нормативно-правових актів. Адміністративні суди цим самим не тільки забезпечують діяльність держави відповідно до сформованого правового порядку, а й підвищують довіру громадян до держави, що є одним із чинників стабільності в суспільстві [7, с. 154].

Розглядаючи справи адміністративні суди:

1) сприяють створенню рівних умов для фізичних і юридичних осіб у відносинах із суб'єктами владних повноважень;

2) забезпечують захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у відносинах із суб'єктами владних повноважень;

3) контролюють належне виконання обов'язків та застосування повноважень державними органами та посадовими особами визначених чинним законодавством.

Для визнання судового рішення прецедентом в адміністративному судочинстві важлива наявність таких ознак, як формулювання судових прецедентів вищими судовими інстанціями із забезпеченням загальнообов'язкового характеру для нижчих судів і державних органів та посадових осіб, а також відносною пов'язаністю вищих судових інстанцій своїми власними рішеннями. Така позиція, зокрема, закріплена нормами ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус судів» та ст. 14 КАСУ.

Розглядаючи питання щодо формування прецедентного права в адміністративному судочинстві, важливо встановити ієрархію прецедентів, за якою ухвалені вищими судами рішення є обов'язковими для виконання під час розгляду справ у нижчих інстанціях.

Згідно зі ст. 125 Конституції України Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. касаційним судом в адміністративному судочинстві визнано Касаційний адміністративний суд, який входить до структури Верховного Суду. Функції найвищого органу адміністративної юстиції будуть належати Касаційному адміністративному суду. Так, відповідно до ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» систему судоустрою становлять:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) Верховний Суд.

Згідно зі ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість і єдність судової практики у порядку та в спосіб, визначені процесуальним законом. Верховний Суд здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції.

За нормами статті 37 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» у складі Верховного Суду діють:

- 1) Велика Палата Верховного Суду;
- 2) Касаційний адміністративний суд;
- 3) Касаційний господарський суд;
- 4) Касаційний кримінальний суд;
- 5) Касаційний цивільний суд.

На відміну від раніше діючого Вищого адміністративного суду України, Касаційний адміністративний суд наділений більш широкими повноваженнями та можливостями, оскільки виконує функції Верховного суду.

Відповідно до ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами під час застосування таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної Верховним Судом, тільки з одночасним наведеним відповідних мотивів.

Крім того, висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права

Отже, Касаційний адміністративний суд повною мірою має повноваження як найвищий судовий орган ухвалювати рішення щодо публічно-правових спорів, які повинні стати обов'язковими для судів нижчої ланки.

Відповідно до ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд:

- здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;
- надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;
- забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та в спосіб, визначені процесуальним законом.

Касаційний адміністративний суд фактично буде здійснювати функції щодо формуван-

ня під час розгляду адміністративних справ єдиної сталої судової практики, яка фактично може застосовуватись судами як джерело права, тобто прецедент.

Таким чином, з моменту початку роботи Касаційного адміністративного суду України законодавчо відкриваються підстави для формування прецедентного права на базі рішень в адміністративному судочинстві України.

Незважаючи на те, що судовий прецедент як джерело права законодавчо не закріплений в Україні, на практиці рішення вищих спеціалізованих судів беруться до уваги судами першої та апеляційної інстанції під час вирішення того чи іншого спору, пишуть Є. Шмаров та Д. Ковш.

Д. Ковш зауважує, що сьогодні судовий прецедент як джерело права в Україні вже використовується. Адже, виходячи з положень всіх процесуальних кодексів (крім Кримінального), підставою для касаційного перегляду рішення є неоднакове застосування судами одного й того ж положення закону. Це підтверджує існування в Україні судового прецеденту та посилання на нього. Крім того, у судовій практиці юристи досить часто використовують судовий прецедент як доказ своєї правової позиції під час вирішення тієї чи іншої справи, наприклад роз'яснення та постанови пленумів та судів вищої інстанції, навіть роздруківки судових рішень, які стали доступними після впровадження єдиної системи судових рішень. Однак, виходячи з практики наявних форм, суд під час винесення рішення дуже рідко посилається на позицію іншого суду, проте бере її до уваги. Прямим підтвердженням існування судового прецеденту як джерела права в нашій державі є численні рішення Конституційного суду та рішення Європейського суду із захисту прав громадян [8].

Якщо ж суддя, погоджуючись з правовою позицією ВСУ, приймає своє рішення відповідно до такої позиції, то він робить це не через обов'язковість рішення ВСУ, а тому, що позиція ВСУ, на думку судді, базується на законі. Останнім часом висловлюється думка про необхідність запровадження обов'язковості рішень судів вищої інстанції для судів нижчих інстанцій (а отже, і для всіх суб'єктів правосуддя), а також законодавче закріплення такої обов'язковості [8].

Україні, як і будь-якій іншій країні романо-германської правової сім'ї, притаманні судові прецеденти у вигляді усталеної судової практики та переконливого прецеденту (насамперед рішень ВСУ та вищих спеціалізованих судів). Одним з інструментів формування усталеної судової практики з різних правових питань є Єдиний державний реєстр судових рішень, створений на підставі запровадження Закону України «Про доступ до судових рішень». Використання такого реєстру значно підвищує рівень поінформованості суддів, адвокатів та інших юристів з ухваленими рішеннями в судах будь-якої інстанції задля подальшого формування своєї правової позиції та посилання на встановлені раніше висновки для обґрунтування своїх доводів.

Слід відзначити помірковану позицію Н. Коваленко, яка визначає, що, аналізуючи позитивні та негативні наслідки впровадження прецеденту як джерела права, можна допускати прийняття права судового прецеденту в Україні, але, беручи до уваги недоліки чинного законодавства, його використання сьогодні є передчасним. Важливо перед «допуском» прецедентних рішень національних судів у юридичний процес привести законодавство в такий стан, що буде відповідати вимогам законності, верховенства права, якості закону [9, с. 147].

Введення судового прецеденту в Україні є доцільним та можливим, оскільки відповідно до ст. 8 Основного закону нашої держави в Україні визнається та діє принцип верховенства права. У рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15рп/200 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) зазначається: «Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а містить й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [10].

Судовий захист в адміністративному судочинстві прав і свобод полягає в тому, що він спрямований не стільки на визнання незаконності рішення, дій чи бездіяльності, скільки на відновлення права користування певними соціальними благами або спонукання суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення сприяння в реалізації цього права (наприклад, права на об'єднання, права на отримання пенсії тощо).

Оскільки Закон встановлює лише базові та основні вимоги, судова практика дає роз'яснення кожним конкретним відносинам щодо практичного виконання законодавства у сфері повноважень державних інститутів (органів і посадових осіб).

Характерним в адміністративному спорі є також те, що захищаються ті права й інтереси сторін, а також спонукаються до виконання тих обов'язків, що напряму встановлені лише державою, тобто мають імперативний складник, за якого такі права, свободи й інтереси не можуть бути змінені ніякою приватною волею окремої особи.

Треба визнати, що запровадження прецеденту на підставі судових рішень Касаційного адміністративного суду забезпечить не тільки справедливість однакового розгляду однакових випадків, ефективний і кваліфікований розгляд судами конкретних справ, а й буде повною мірою сприяти заповненню прогалін та усунення двозначностей у законодавстві.

Під час формуванні прецедентного права важливу роль відіграють рішення адміністративних судів. Наявні механізми забезпечення Вищим адміністративним судом України єдності судової практики в адміністративних

справах умовно можна поділити на процесуальні (передбачений КАС України порядок перегляду адміністративних справ у апеляційному, касаційному порядку та у зв'язку з нововиявленими обставинами) і позапроцесуальні (право ВАС України надавати методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України в судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; давати судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ адміністративної юрисдикції).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний веб-сайт Вищого адміністративного суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Listy/VASU_List_do_Prezidenta_2016_05_09.JPG.
2. Борко А. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. Борко ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2009. – 220 с.
3. Шруб І. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І. Шруб ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с.
4. Юрченко Ю. Адміністративно-правове регулювання діяльності адміністративних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ю. Юрченко ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2013. – 16 с.
5. Аналітичні матеріали щодо стану здійснення адміністративного судочинства у першому півріччі 2016 року (у таблицях) / Управління вивчення судової практики та судової статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/statistika/analitika_1pivr_2016_tablici.
6. Постанова Вищого адміністративного суду України від 30.08.2016 р. по справі № 826/22028/15 / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60223298>.
7. Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні / Н. Олефіренко // Слово Національної школи судів України. – 2013. – № 3(4). – С. 152–155.
8. Ковш Д. Перспектива введення в Україні судового прецеденту як джерела права / Д. Ковш, Є. Шмаров // Правовий тиждень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594>.
9. Коваленко Н. Прецеденти в адміністративному судочинстві / Н. Коваленко // Прикарпатський юридичний вісник. – № 1. – 2016. – С. 142–147.
10. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 №15-рп/2000 по справі №1-31/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) // Офіційний вісник України. – 2000. – № 51. – Ст. 2226; Спільний висновок Венеційської комісії і Директорату співробітництва разом з Генеральним Директоратом з прав людини і правових відносин Ради Європи щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус судів» № 550/2009, п. 15 Спільного висновку Венеційської комісії і Директорату співробітництва разом з Генеральним Директоратом з прав людини і правових відносин Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус судів» № 588/2010, п. 28 Спільного висновку Венеційської комісії і Директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального Директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи (ГД-І) щодо Закону «Про судоустрій і статус судів» і внесення змін до Закону «Про Вищу раду юстиції України» № 801/2015, п. 19 Проміжного висновку Венеційської комісії щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя №803/2015 та ін.